

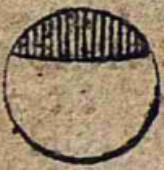
Vi m a n a c h

För Året
Efter vår Frälsares Christi Födelse,
1771.

Til STOCKHOLMS Horizont.

Eller 59 grad. 20 min. Pol-högd, och $1\frac{2}{3}$ tids-
min. Meridian-filnad Öster om Uppsala
Observatorium.

Efter K. Maj:ts Nåd. Förordnande,
Utgifwen
af Dessa Wetenskaps-Academie.

Månens
Förmodr.
den 29
April.

Män.
Förm.
den 23
Octob.

STOCKHOLM.

Tryckt hos Direct. LARS SALVIUS

Ereplaret säljes häftadt och sturit för 3 öre S:mt.

Collegæ vid Frössö Schola, Hr. Mag. O.
LOE TÖRNSTENS Beskrifning om Ham-
pas Nyttja, Såning och Beredande.

Såt Hampa så litet nyttjas här i Riket, kan ej annat tillskrifwas, än allmän okunnighet om deß werkliga fördelar i alt bruk, hvarföre ag förmener mig göra vårt Allmänna både nyttja och ibi, om jag färteligen aufrör deß förmänska egenskaper, innan jag begifwer mig til selswa Beskrifningen.

De som rätteligen så och sköta Hampen, finna honom i de flästa omständigheter af ingen graalagenhet, och at han därfore slår sällan eller aldrig felt. Han säs i der. begrundatste tiden, sedan alt annat Världen är förbi, och magrar icke jorden i den man som andru Säden. Han uthärdar både torka och våta, och förgäver alt ogrås, så snart den beträkt Landet, hvilket i anseende til deß hastiga vårt, ser i fugtig mull och tjänlig vaderlek, vid paß efter 8 dagar. Han lider ej af manlig nattföld wid Olofemåsko tiden, och lämnar äterlandet så gräfritt, luckert och benäget för andra växter, at de i Eur och Ifland, som för ymnogare Lin åde ej medhūna, at därjämte idka någon särdeles Hampe-plantering, bruka dock årligen, lita spå med trädande i åkren, til skiftes besjä hals wa deras Køls-Träggårdar och Kålhagar med Hampa

hvarvid åfven en annan fördel plågar i allmänhet dårtill föregifwas, at nämligen et flags Fjärilar, som för obehagelig lust, ej tolq et så nära granskap af Hampen, hindras därigenom at lägga sina ägg på Kål och andra Køls-växter, hvaraf de skadeliga blad-maskarne våra.

Uti allmän och enskild hushållning gör Hampe mång-dubbelt större nyttja än Lin, ty den brukas med synnerlig fördel til alla väfnader, utom Kämnarduker och några få kerfs sortter, som i sinhet komma dem närmast, nämligen super sina Hollands-lerster, finare än Hollands art. Synnerhet åro Hampe-lerster långt sundare och starkare at håra närmast kroppen, än linne, hvilket mera indraget och längre behöller de fugtiga dunsterna hos sig. Dräller af Hampe hasiva, framför de af Lin, ganska utmärkt syrlig och lyster, och antaga mindre smuts och stäckar. Deß långa, rena och glänsande tagor förkappa väfnaden deße egenskaper, och göra, at ehurn tagen är mera oböjelig at tvätta i garnändan än hos Lin, går ej deß mindre spinneeln synnesant af en öfwad hand, så framt Hampan är väl redd och ansad, och ej af grofsre sorten, utan af den så kalade Gimeln eller Galler-hampan, hvilken nedansöre omständeligen beskrifwas skal.

Jag medgifwer, at Hampe-lerster åro nog svåra at färga och bleka. Men då årfarenheten ådaga lägger, at de kuuna mellan bleknings-tiderne och så länge de göras

hwita, dragas och nötas, vid vömmare bruk, til deh de är hållit på nödiga hwtet, och ändå i styrka öfwerträffa alt linne, samit at de sederméra, jämte hwitheten, stödja på en sén perlblå färg, lärer man, utan särdeles misshag, kunna fördagra et sikt beswår vid blekningen. Den grsfre Hampa är dock til wiza bruk wida omingängeligare, än den förra, såsom til de redskaper, hwilka brukas i watten, samt vid sörre påkänning och slitaing; ty den är i sika fall 2 a 3 dubbelt durablaire än Lin, hwilket hastigt rötes och lätt affspringer. Således begår man i hushållningen et stort fel, då man nyttjar Lin til ffo-trå, Fiske-bragder och Låg-verke m. m. samt i följe härav tyckes man kunna med stål påstå, at Hampans bruk sträcker sig så wida, at få hushåll behöfva Lin, men at intet finnes, som utan sätta umbär Hampa.

Landtbrukare anse Hampa mest af enhanda natur som Lin, några få omständigheter undantague, hwilka i stola afhandlas. Hampa frästver enhanda jormån, belägenhet och väderlek som Lin, allenast med den skillnad, at a:t hvad i dessa syfteken bidrager til långt, groft och ymnogt Lin, stickar sig bättre för Hampa, hwilket uti 1768 års Almanach för Stockholms Horizont, tilräckeligen är förklarat.

Deine vårt trivves aldrig på lindor, Ny-plog och Auges-wall, som brista i djup, ren och upbrukad mull,

tan allenast på god och väl ansad Trädess-åker. Den födrar mer än vanlig fetma, hälsj af brunnen häste-gödsel och förrutnade spånor, samt igenom flitigt arbete och förande, så djup och los mull, at man vid hwart sieg ned-sunker öfwer fotleden, at åkren i alla delar anses jämngod med den bästa kälhage. Häruti består så väl det angeläg-nasice som måst kostsamma vid hela Hampe-planteringen, hvilket likväl gör, at man här i Riket, och särdeles i de Norra orterne aldrig kan bringa denna handtering til någon ymnighet, utan torde man nödsakas stränka sig inom det Lärländska jättet, at nämligen därtill hålla allenast små hagar och läppor.

Hampe-landet gödes förfi gauksa väl om hösten och plöges åfwen straxt om, så at gödslen ej, vid införande vår, utläkas och bärtsföres af flod-watten under hö-ssnällningen. Sede mera gifwer man det åfwen om våren någon än ymnigare fetma igenom fällning, som sker dy-medelst, at hovskapen om kuddagar och nätter, i 8 eller 14 dagars tid, hållas där innestångde, hwilcas gödsel och än mera deras urin åstadkommer en fetma, som gör jorden likasom färtjefull, at drifwa slike girige växter, och som varar länge.

Sedan detta för sig gått, och väderleken fogar sig där-til, föres landet åter, det snaraste man hinner, 2 a 3 eller flere gånger efter hvarandra, at mullen blifver på möjeli-

gäste sätt uplösad och tilredd, innan sanningen kommer att för sig gå, som och lärer w'd samma tid vara för handen. Hvarvid brukas så mycket mera flit, som Skördens ymnighet och värde till en märkeleg del beror på en särdeles äkrene renhet, fin och löshet. Hårfaf kommer, at man, til Hampe-äkren, håldre nyttjor lös än syfjord, ty den ferra kan utan särdeles svårighet, efter långsam torfta, föras och beredas, då däremot den senare läder i sådana fall mycket hinder, och kan næpligen bringas til behörig finhet, så stramt icke den förut blifvit väl utblandad med r..lnad torf eller spånor.

Åninaes-tiden måste mycket lämpas efter väderleken och är däröföre ganska förändelig. Ei får man så förrän nattfrosierna åro förbi, ty Hampe-planterna tola ej den minsta kold, ej elctt må man därmed uppsluta, sedan helswa sonnar-wärman inställt sig; dock i fall äkren befinner för torr, måste man nödvändigt afvälta något regn, dock at sanningen så onställas, at den är skedd innan det begyñner rågna; ty i händelse mullen är våt, klippar den sig, at ej Fröet kan myllas nog hämt, och twärtom där mullen är torr och intet rågn kommer snart efter sanningen, förgwåfwer vgråset all vårt för den starka sesmons skul. Någre Natyrkunnige, och und dem större delen af gemene man, åro af den tanka, at som rot-wärter lyckas bättre, var de sätta i Medanet, så skola åwen hög-

högstamiga, och de som w'ra oftwanjord, winna någon anseelig längd, om de säs i Ny, såsom åfwen at de kårne växter, som säs i Fullmånen, sätta de grōsta och starkaste Frön; men detta kan jag hvarken försäkra eller bestrida, utan har alleenast fört det en, för wettgirigas skul, som igenom saker Rön kunnna stadsåsta något wist häruti.

Vanligt Sådes-fro, som här i Riket finnes, är på magra jordmåner så förstwagadt, at det näpligen står at updrifwa til åstundad fullkomlighet, ålminstone ei, med mindre någon, på särdeles sätt, wil för sin ro, igenom nya afslömster och flerårig flit, småningom alstra det up til bättre slag. Däröföre tyckes någon anstalt blifwa nödig, at igenom såkre Commissionairer förskrifta godt Polstet Sådes-fro ifrån helswa Stam-orten, såsom Hoch-Polen eller hvita Ryßland; men ei af den sort, som genast kan århållas i Riga eller Königsberg, hvilket icke annat är än slag-fro.

Denna Annärmning har jag däröföre ansett nödig at införas, på det våra Åkermän ei må, af fördom om vårt Frös dnglichkeit, tänka, det god Hampta skulle ej kunnna hos os våra, och därav få anledning, at helswe bidraga därtill, at de med riktigt och godt Frö kunnna försedde warda. At selet ligget egenteligen i Frö-kornets swaga nature, har jag på flere ställen här i orterne fått tydeliga bevis; såsom där Hampe-äkren warit ganska fet och legat

under starkaste afloppet ifrån Ladugården och gödsle-högen, men Hampa likväl ej varit öfwer 5 a 6 qvarter, hvaremot den utländska på lila jordmån och setma skulle vist hålla 3 a 4 alnars längd och dåröfwer, hvilket innehåller en stignad af 2 a 3 dubbelt större vinst på Hampe-stötslen, än hos os.

Imedlertid, och einedan ånnu ingen anstalt blifvit gjord, nödgas man tilgripa hwad man har, och igenom gansta glest utsäde, söka til at upbringa Hampa til gröfre och längre slag, än efter det vanliga sättet ärhållas kan. Men i annat fall, och då man är ågare af full-godt Frö, brukar man gemenligast så i Svensk Tunna på et Geomet. Tunland, eller 14000 qwadrat alnar, och således lika med Råg, eller $\frac{1}{3}$ del mindre än Korn.

Ur åkren gansta los och väl förd, kan i vissa fall tillåtas, at så i öppen fära, när den med flit tilhafwas; men i annor händelse, måste Fröet oundgångeligen med Trästöck nedmyllas, dock at åkren straxt med Harfwen jämnas, på det mullen må desio bättre uplösas och kolorne sönderfroses, samt Fröet för Foglar och soltorfta blifwa väl förvaradt. At än widare beskriva, huru växten förhåller sig emot olika utsäde, eller huru Sådes-mannen bör beträna sig af vissa färvor såsom stilje-märken, med hwad mera härvid plågar i akt tagas;

tor-

torde vara onödigt, efter det väsentligaste år, nti of-wannämde Beskrifning um Lin-sädet, redan utfördat.

Hampa födrar under hela deß växt ingen tilsyn och skötsel, ty churu det kan hånda, at når den säs i torr mull och kommer längsamt up, så kan den åfwen mycket lida af ogräs, så har jag mig dock ej bekant, at man försökt rånsa nt det.

I bland all Hampa finner man under växten 2:ne slag, af hvilka det ena hörer til manliga slägret, men kallas icke deß mindre af de fläste Simel i. e. Femella, af andra Pass-Hampa, som ock är lika vrått, einedan detta namn gifwes alt utsött eller vrak-gods, som svarar emot Trybands vara, eller såmstå slaget af Lin. Norrlänningarna tyckas hafta hittat sig häst, som kalla den Gall-Hampa, efter den här inga Frön, eier Galler-Hampa, så wida den plågar af de fläste utgörsas. Det andra slaget är Hosna, och kallas öfweralt Frö-Hampa, som den ock allena här Frön, och utmärker sig igenom deß bladiga toffar.

Gall-eller Galler-Hampa igenkännes också lätt af deß gula Blommor, hvilka ärö säsom strödder öfwer hela landet. Denne växer mycket hastigt, så at den vid förmodation, då den ock tillika stadgar växten, är wid pas $\frac{1}{2}$ del längre än Frö-Hampan; men straxt däröfter vrkas den af och faller til marken, så framit den icke i det sam-

samma upryckes, torkas och förvaras, til ot rötas. Denna utgällring bör ske med mycken försigtighet, annars nedbrytes och förtrampas mera af rätta Frö-Hampan, än denne kan årsätta. Dels tågor äro mycket fina, ren och smidiga, och låta sig väl spinna, hwarfore den ock egentligen brukas til finare och bättre väsnoder. Herr MARCANDIER räknar den af ganska högt värde, och påstår at den kan beredas finare än n'got Lin, hwarpå præf af sinneste trå och spetsar, som dörast tilverkade blistwif. Herr ECKART intygar åsven det samma, men tillägger därjämte, at som den Fröen äro mindre och lattare än annat, kan det igenom kostning så skiljas ut, at det skulle kunna säs på särskilt land och så mycket bättre fördas.

Enär Frö-husen på rätta Hampan dynat sig, och en hon förm begynt losna, visa sig starkt til myckenhet åtskilliga flags sinn fogtar, som utplockade mognass äro, hvilket man anmärker sön om et rikt tecken, at han van snart blistver sär dig at upphäntas; dock emeden Hampan får sig icke latt til stråda, och Fröet likaledes mognar icke alt på en gång, utan efter handen, kan den ännu stå, til dels Fröet begynner wid stråets hårdare skräckning synas utfalla, på det man sön mycket mera må förvissa sig, om bågges mognad och styrka. Den som wil roa sig med at betrakta en fullständig planta med fina hjärt-blad uti Frö-kornet, har latt före at se det uti Hampekornen i det de mogna, när nämligens kärnan klyssves.

(Slutet följer uti nästa Års Almanach).

Vå-

Pästernas afgang fr'n STOCKHOLM, Jämte Bref-Taxan.

Måndagen, kl. 6. e. m. ingifwas Brefwen til

Alfwesiad	4	Falkenberg	8	Lidköping	6	Sundsvall	6
Alingsås	7	Falköping	6	Windesberg	5	Säther	5
Arboga	4	Falun	5	Mariestad	6	Söderh.	5
Akersund	4	Gefle	4	Marsstrand	8	Tierp	3
Bjästa	8	Götheborg	7	Nora	5	Torsås	4
Bohus	7	Hedemora	5	Philipstad	5	Uddewala	8
Bollnås	6	Hernösand	7	Ramnab.	5	Umeå	8
Carholz	6	Hjo	6	Sabla	4	Upsala	3
Christineh.	5	Hofwa	5	Sigtuna	2	Varberg	8
Delsbo	6	Hödawisbw.	5	Skara	6	Wenaersb.	7
Efhobus.	3	Kungsback	8	Sköfde	6	Wesierås	3
Elfsarleby	4	Kongeß	7	Strömsb.	4	Wik	5
Entöping	3	Köping	4	Strömsia	8	Örebro	5

Samma dag til Mörrige på Strömsiad, à 12 öre
Sökmot för hvarje lsd.

Tio